

HET DOEN EN LATEN DOEN VAN DE GRIEKEN

coos dijkema

Coos Dijkema studeert klassieke taal- en letterkunde in Groningen, met als hoofdvak Grieks en bijvak Oude Geschiedenis. De redactie heeft hem verzocht het boek van K.J. Dover, *Greek Homosexuality*, London-Duckworth, 1978 f 15) te recenseren.

A couple from North Abrystwyth
United the parts that they kissed with,
But as they grew older,
They also grew bolder,
And united the parts that they pissed with.

Het is, althans dat heb ik mijzelf wijsge-makkt, een goed gebruik om recensies leuk te laten beginnen en leuk te laten eindigen. Dominees beginnen meestal met de blinde, oude vrouw die ze, alsof de duivel ermee speelt, de dag tevoren hebben ontmoet aan de rand van het dorp. Een stuk als dit, dat eindigt met de schaamlippen van Socrates' vriendin, kan ik daarom misschien het beste laten beginnen met het Calcutta-effect van een voetnoot. In reeds lang verloren gewaande stadia van infantiele woordmagie en kinderlijk plezier zag ik mij teruggeworpen, toen ik daar bij Dover op pag. 151 las dat voor "non-phallic herms" verwezen kon worden naar een boek van Lullies. Bewonderenswaardig is het, dat een auteur van wie bekend is dat hij het Nederlands beheerst op een wijze die ver uitstijgt boven wat men in jeugdherbergen aan buitenlanders leert, zijn literatuurverwijzing zo zonder blikken of blozen weet te formuleren. Zelf zie ik nog altijd voor me, hoe de jongen die op school schuin achter mij zat, de slappe lach kreeg, toen hij vóór de klas op de kaart van Azië Calcutta aan moest wijzen. Nog zie ik het onmachtig zwiepen van de aanwijzstok, ergens tussen Nepal en Afghanistan. Van hier naar de theorieën van Dover lijkt een hele stap, maar dat valt mee.

"Established linguistic usage compels me", zegt Dover in zijn voorwoord, "to treat 'heterosexual' and 'homosexual' as antithetical, but if I followed my inclination and I would replace 'heterosexual' by 'sexual' and treat what is called 'homosexuality' as a subdivision of the 'quasi-sexual' (or 'pseudo-sexual'; not 'para-sexual')." De uitleg die je zou verwachten, blijft uit. Wat volgt is een zéér Engels, om niet te zeggen nichterig zinnetje, waarvoor ik sinds jaar en dag een zwak heb: "Anyone who wished to make an impression on me by ascribing my inclination to prejudice must first persuade me that he has made a serious attempt to distinguish between prejudice and judgment". Anders gezegd, ik zeg dat de Grote Groenestenenvreter bestaat, en jij moet maar vertellen waarom ik dat zeg.

In de volgende alinea, om met Dorothy Parker te spreken "in an interesting glimpse of autobiography" prijst de auteur zich weliswaar gelukkig op seksueel gebied alles best te vinden (of althans daarvoor of daartegen niet over sluitende morele criteria te beschikken). Ook elders (p. 154) zegt hij geen enthousiasme te kunnen opbrengen voor discussies over de natuurlijkheid dan wel onnatuurlijkheid van homoseksualiteit. Zulks hoeft ons niet te hinderen een begrip als

'pseudo-sexual' door logisch terugrekenen te herleiden tot 'pseudo-heterosexual'. Dovers motieven voor de omzetting van een antithese in een kwaliteitsverschil zijn daarmee terug te voeren op het axioma van het primaat der heteroseksuele genitaliteit.

Dit primaat is teleologisch, en daardoor ideologie. Degeen voor wie biologie biologie is, moet eerst maar eens zien te ontdekken waarom bijvoorbeeld moeder en zoon niet zonder meer voor elkaar geschapen zijn. Rationalisaties als 'instandhouding van de soort' kunnen daarbij al evenzeer aanspraak maken op geloofwaardigheid als die van de ruggemerging bij masturbatie. Dovers uitgangspunt, zoals ook blijkt uit zijn bij voortduring opduikende vrouwen segregatie/homoseksualiteitsgenese-theorieën (daarover later meer), is dat gefrustreerde heteroseksualiteit leidt tot homoseksualiteit. De hypothese echter, dat gefrustreerde homoseksualiteit leidt tot heteroseksualiteit is voor hem vanwege het primaat onvoorstelbaar - om van de stelling dat gefrustreerde heteroseksualiteit en gefrustreerde homoseksualiteit in combinatie leiden tot pederastie nog maar te zwijgen. Tot in de titel toe heeft het zijn sporen in het boek nagelaten.

Heteroseksualiteit zowel als homoseksualiteit zijn 20ste eeuwse ideologische concepten, gebaseerd op rolvoorschriften voor de man en de vrouw, waarbij gedifferentieerd wordt op grond van het primaat der heteroseksuele genitaliteit. De Grieken kenden geen vergelijkbare begrippen; zij onderscheidden naar de rol van de bij sex-handelingen betrokken personen. In West-Europa geldt op basis van het primaat der heteroseksuele genitaliteit de afkeuring der homoseksualiteit, zowel die van de "actieve" als die van de "passieve" partner. Bij de Grieken geldt zij op basis van wat ik zou willen noemen 'het primaat van de actieve man' de persoon van de passieve partner, zowel bij "heteroseksuele" als bij "homoseksuele" handelingen.

Lezers die dan ook een antwoord wensen op de vraag waarom seksuele handelingen tussen man en vrouw in het boek nagenoeg niet aan bod komen, wordt in het voorwoord verzocht te bedenken, "first, that the book is about a single element in Greek sexual life", (wat dus een herformulering is van de gestelde vraag), "and secondly, that my primary object is to describe what is most easily and clearly observed, offering such explanations as are prompted by everyday experience (in which what matters to people is often quite different from what 'ought' to matter)

and attempting (not with uniform success) to restrain myself from speculation at more theoretical levels".

De scheiding die Dover aanbrengt tussen homo- en heteroseksualiteit, is wat de Grieken betreft een anachronisme. Dit laat zich zeer wel illustreren aan de hand van de fundamentele tegenstelling die er bestaat tussen wat wij noemen pedofilie en wat Grieken noemden pederestie.

Het ideale 20ste eeuwse jongetje heeft, zoals bekend, geen seksualiteit. Het heeft het niet nodig, en vandaar ook dat kinderseksualiteit niet bestaat. Pas wanneer het zich kan gaan voortplanten, wordt het automatisch heteroseksueel. De onzekerheid over de geldigheid van dit automatisme weerspiegelt zich in de angst voor de veronderstelde gevolgen van homoseksuele verleiding. Pedofielen betwisten - en terecht - de veronderstelling van deze algemeen heersende a-seksualiteit onder jongetjes, maar ook zij - zoals geregeld valt te beluisteren - melden met vaak nauwverholten trots dat hun vriendjes ondanks alles later toch allemaal keurig hetero zijn geworden. Het Griekse jongetje had in het ideale geval al evenmin zoiets als seksualiteit. Het was al even gedeseksualiseerd, zij het niet op grond van het primaat van de heteroseksuele genitaliteit, maar vanwege wat ik voorstelde te noemen het primaat van zijn oudere, actieve partner. Het maakte niet uit hoe "homo-" of "heteroseksueel" het jongetje zich naderhand ging gedragen; zaak was alleen dat het, eenmaal man geworden, een actieve rol ging vervullen ten opzichte van drie mogelijke seksuele objecten (vrouw, man, jongen).

Centraal staat bij elk van de drie mogelijke seksuele betrekkingen de greep van de actieve partner op het seksueel object. Bij verhoudingen tussen man en vrouw en tussen man en man is zij vanwege het te verwachten tegenwerk geringer dan bij die tussen man en jongen en zijn de risico's om het onderspit te delven groter. Kenmerkend voor man-vrouw-verhoudingen zijn de grote geneigdheid en de actieve bereidheid tot overspel die aan vrouwen worden toegeschreven. Het zijn de projecties van mannelijke verlangens en angsten (waarbij het er maar van afhangt of je haar man bent dan wel haar minnaar). Fantasieën en angsten als deze zijn een functie van de relaties van mannen onderling, zoals ook de relaties van mannen onderling een functie zijn van deze angsten en fantasieën. Man-man-verhoudingen worden gekenmerkt door de strijd om de actieve rol. De algemene haat tegen de passieve partner verraadt de angst dat deze in staat is de rollen om te draaien en dat men zelf onder hen komt te liggen. Essentieel bij man-jongen-verhoudingen is de initiatiefloosheid, het a-seksuele van de jongen (totdat hij, opgegroeid tot man, bedreigend wordt en seksueel minder aantrekkelijk). Dit ideaalbeeld is de projectie van vroegere angsten en verlangens van de man: wederkerigheid zou de superioriteit van de actieve partner in gevaar brengen (en - zoals we bij man-man-verhoudingen zien - agressie oproepen).

Waar het gaat om een driedeling op basis van seksueel object (man-vrouw, man-man, man-jongen), is Dover van een tweedeling uitgegaan (omgezet in een kwaliteitsverschil, maar desondanks gehandhaafd), waarbij de ene helft niet wordt behandeld en waarbij wat overblijft, het "homo-seksuele", niet of niet voldoende wordt onderscheiden naar object (de passieve man / de gedeseksualiseerde jongen).

Het boek maakt een tamelijk rommelige indruk.

Thema's duiken op, verdwijnen weer, herhalen zich en doorkruisen elkaar, te midden van een indeling in hoofdstukken en secties die mij er ook na driemaal lezen niet duidelijker op is geworden. Dovers interpretaties en conclusies zijn over het algemeen zeer overtuigend, zolang ze binnen de door hem aangebrachte kaders kunnen blijven. Kunnen ze dat niet, dan verbrokkelen ze, verliezen ze hun samenhang en worden aan die kaders ondergeschikt gemaakt.

Zo wordt bijvoorbeeld in het derde deel onder Comic Exploitation het fundamentele verschil, zoals dat in de komedie gemaakt wordt tussen actief en passief anaal verkeer in man-man-betrekkingen, helder uitgewerkt. Zodra echter Dover, in een poging te komen tot een sociologie van de Griekse seksualiteit, ertoe overgaat homoseksuele gedragingen aan hogere en heteroseksuele aan lagere klassen toe te wijzen, wordt het bereikte resultaat teniet gedaan en worden onderscheiden zaken als actief en passief weer dooreengehaald. De notie, als zou de komedie (en daarmee de lagere kringen) 'fundamenteel heteroseksueel' zijn, is een misvatting en kan niet dienen ter ondersteuning van de hypothese dat vrouwen segregatie in de hogere klassen leidt tot homoseksualiteit. Uit het feit dat de onderliggende klassen de hun onwelgevallige leiders zagen als geneukten (of zelfs als prostituees), laat zich nu eenmaal, hoe "coarse" ook, met geen mogelijkheid afleiden dat zij voor actief anaal verkeer geen belangstelling hadden. Integendeel.

Dovers *Greek Homosexuality* is een boek van deze wereld, sophisticated, gedegen en toch losjes in de pols. Soms, een doodenkele keer, is het hartverscheurend naïef. "If we translate this scene", zo heet het op p. 156 naar aanleiding van Plato, *Charmenides*, 155C-E, "into heterosexual terms, so that Socrates' glimpse inside the cloak of Kharmides becomes a glimpse of the breasts of a young woman of extraordinary beauty, as she leans forward to ask an unaffected question, we come as close to seeing through ancient Greek eyes as we are likely to come". In de bijbehorende voetnoot krijgen we te horen: "Among those of us whose orientation is mainly or entirely homosexual, some may see clearly through Greek eyes already, and in any case it would not help them to imagine Kharmides a girl". Het is de vraag of zelfs hetero's er iets aan hebben, want het wordt allemaal nóg ingewikkelder. "I have made the assumption", zo vervolgt Dover zijn noot, "that the difference of heterosexual stimulus between sight of the female face and sight of the breasts is greater than the difference of homosexual stimulus between sight of the male face and sight of the torso". Als dat waar is, van die borsten, dan is de conclusie vrijwel onvermijdelijk: "We may be intended to understand, however, that Socrates glimpsed Kharmides' genitals, not his torso".

Mijn enige wens is nu nog een onvergelijkelijke blik te mogen werpen op de schaamlippen van Socrates' vriendin.